

Hoogwater aan het Oude Bornhof

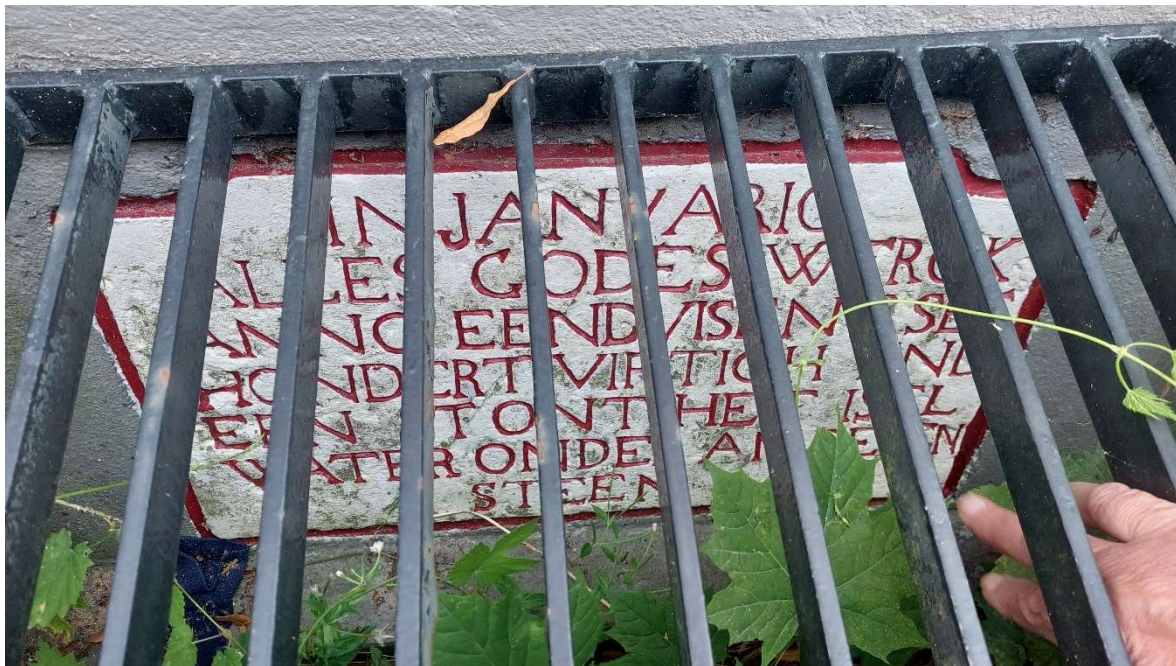
door Marten Brascamp

Aan het Oude Bornhof in Zutphen bevindt zich een gedenksteen van hoogwater uit 1651. De steen is in 1880 aangetroffen boven de keldertrap van het huis Borro (Etienne, 2010). De tekst op de gedenksteen luidt:

“In janvario - alles godes werck - anno eenduisent ses - hondert vijftich end - een stont het isel - water onder an desen - steen”.

Het moet een bijzonder grote overstroming zijn geweest om het IJsselwater tot daar te laten reiken. Klopt dat wel? Zover de stad in, binnen de toenmalige vestingwallen?

Kees Etienne: “De steen is op ongeveer 40 cm onder het huidige maaiveld aangetroffen.” Hij vervolgt: “Volgens stadsarcheoloog Michel Groothedde is het zeer aannemelijk dat deze steen afkomstig is uit de stadsmuren die in 1855 zijn gesloopt en dat deze bij de verbouwingen van het Bornhof omstreeks 1880 hier is ingemetseld.”

Gedenksteen aan het Oude Bornhof. Foto 2024.

Laat ik een en ander voor geïnteresseerde lezers eens nagaan.

Weliswaar ontbreekt een directe bronverwijzing naar de hoogte van het water in 1651, wel is de waterhoogte van dat jaar indirect uit verschillende bronnen af te leiden. Zo meldden de Nederlandsche Jaerboeken uit 1754 dat het hoogwater in Zutphen in dat jaar stond op 20 voet en 4 duim en dat het in 1651 nog 27¼ duim hoger stond. Als we er van uitgaan dat de gemelde hoogte is gemeten ten opzichte van het oude Zutphens Peil (ZP= 2,575m +NAP), dan bereikte het water in 1651 een hoogte van 6,95m +ZP ofwel 9,52m +NAP. Een vergelijkbaar resultaat wordt bereikt als het Zutphense hoogwater van 1651 wordt uitgerekend via bekende waterhoogtes in Deventer. Daar bevinden zich gedenksteden die het hoogwater uit lang vervlogen tijden weergeven.

Gedenkstenen van hoogwater aan de Bokkingshang te Deventer.

De gedenkstenen laten zien dat hoogwater van alle tijden is. Het veelbeschreven, maar toch relatief bescheiden hoogwater van 1926 ligt een paar cm onder het niveau van 1754. Van het jaar 1651 is geen gedenksteen, maar wel van het ongeveer gelijke niveau van 1635. Foto 2024.

Is 9,52m +NAP een hoogte waarbij het water in beginsel de onderkant van de gedenksteen aan het Oude Bornhof kan hebben bereikt? Het huidige maaiveld van het Oude Bornhof ligt op 9,50m +NAP. De onderkant van de gedenksteen ligt 40 cm daaronder, dus op 9,10m +NAP. Conclusie: ja, het kan, het water kan in 1651 in beginsel aan de voet van het Oude Bornhof hebben gestaan.

Maar zal het hoge water toen ook daadwerkelijk door de vestingwal de stad zijn binnengedrongen? Of werd de stad in zo'n geval waterdicht van de buitenwereld afgesloten?

De al genoemde Nederlandsche Jaerboeken uit 1754 geven daar het nodige inzicht in. In januari van dat jaar was er hoogwater op de IJssel, terwijl er op hetzelfde moment een heel grote aanvoer van water op de Berkel was. Omdat de Berkel zijn water niet op de IJssel kon lozen, braken de dijken op verschillende plaatsen door en kwam de stad Zutphen aan de buitenkant helemaal in het water te staan:

“Door deze Doorbraken in den Berkel-Dyk zijn de toegangen door alle Poorten dezer Stad, behalven door de Laerpoort alleen, afgesneden; en is het Water daer door alhier ook zoodanig gezwollen, dat het niet alleen in alle Kelders staet, maer ook over de lage plaetsen en straten heen stroomt, zoo zelfs dat men daerom in de Groote Kerk eenmael, en in de Nieuwestads Kerke, tot op den 20. Dezer Louwmaand, in 't geheel nog niet heeft kunnen prediken.”

Steven Goblé, *Dykbreuk by het hoendersnest Even buiten Zutphen 1784*. Gelders Archief.

Het water stond toen zo'n 60cm hoger dan in 1754. De IJsseldijk tegenover de stad Zutphen brak door. De inwoners van de Hoven raakten geïsoleerd en grote delen van de stad liepen onder.

Er was in 1754 dus sprake van flink water in de binnenstad van Zutphen. Daarmee kan het ook zeker in 1651 zijn gebeurd, want toen was de waterstand zoals gezegd nog $27\frac{3}{4}$ duim, d.i. ongeveer 70 cm hoger. Toch is het niet volstrekt bewezen dat het water daadwerkelijk aan het Oude Bornhof stond. Er is geen rechtstreeks verslag van de gebeurtenissen. Ook de toenmalige jaarrekeningen van de stad Zutphen geven wat dat betreft geen definitief uitsluitel: er zijn weliswaar diverse uitgaven die naar het hoge water verwijzen, maar ze maken geen melding van bijvoorbeeld het leggen van vlonders in de straten of van herstelwerkzaamheden aan de poorten.

Hoogwater in de Dieserstraat te Zutphen 1926.

Hier en daar zijn provisorische vlonders gelegd. Foto: Regionaal Archief Zutphen.

Ter afronding: het is aannemelijk dat in 1651 het water aan het Oude Bornhof stond. Maar weten we nu ook zeker dat de gedenksteen daadwerkelijk altijd op die plaats heeft gezeten? Nee, dat natuurlijk niet. Evengoed kan het zo zijn dat de steen toch afkomstig is van de stadsmuren van Zutphen en later aan het Oude Bornhof is ingemetseld.

Bronnen

Erfgoed Centrum Zutphen, *Erfgoed van de week: Geen peil op te trekken* (Delen 1 en 3).
www:erfgoedcentrumzutphen.nl, geraadpleegd 3 januari 2025.

NLZu-RAZ, archiefnr. 0001 (Oud-archief van de stad Zutphen), inv.nr. 1202 (rekening van overrentmeester Hendrick Mentinck 1650-1651).

Kees Etienne, *Het Oude Bornhof en omgeving - zeven eeuwen geschiedenis in Zutphen*. 2010.

Nederlandsche Jaerboeken, achtste deel, F. Houத்துyn, 1754, p.1 e.v.

Tjirk van der Ziel en Albert Corporaal, *Atlas van de IJssel*. Wbooks, 2021.

www.ahn.nl, geraadpleegd 3 januari 2025.

Met dank aan Rob Kammelar voor de verwijzing naar de Zutphense jaarrekeningen uit 1651 en de transcripties van diverse kostenposten.

Dit artikel wordt geplaatst in ZUTPHEN, het tijdschrift voor de historie van Zutphen en omgeving.

Zutphen, september 2025